

Prešovská univerzita v Prešove
Filozofická fakulta

**ÚVOD DO ŠTÚDIA DEJÍN HUDBY
PRE ŠTUDENTOV ESTETIKY**

Slávka KOPČÁKOVÁ

2014

Názov: Úvod do štúdia dejín hudby pre študentov estetiky
Autor: Doc. PaedDr. Slávka Kopčáková, PhD.

Recenzenti: Prof. PhDr. Ladislav Burlas, DrSc.
PhDr. Janka Petőczová, PhD.

Vydala: © Prešovská univerzita v Prešove, 2014

Vydanie: Prvé
75 strán [4,65 AH]

ISBN 978-80-555-1180-1

Táto publikácia bola vytvorená realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Úprimne ďakujem Prof. PhDr. Mgr. Art. Ladislavovi Burlasovi, DrSc. a PhDr. Janke Petőczovej, PhD. za posúdenie monografie, za podporu a za cenné pripomienky k obsahu práce.

OBSAH

MOTTO	4	
PREDSLOV	5	
 1. ČASŤ		
1 ÚVODNÁ ÚVAHA	6	
2 DEJINY HUDBY AKO DEJINY HUDOBNEJ KULTÚRY	10	
3 PERIODIZÁCIA DEJÍN HUDBY	18	
4 HUDBA V PRAVEKU - VZNIK A NAJSTARŠIE HUDOBNÉ PREJAVY	23	
 2. ČASŤ		
POJMOSLOVIE (terminologická pomôcka)	29	
ZÁVEREČNÁ ÚVAHA	64	
 LITERATÚRA		70
Užitočné publikácie a internetové stránky	73	
Zoznam obrázkov a vydavateľská poznámka	75	

prvé nástroje (harfy, lýry, dvojité píšťaly, bubny, píšťalky), prvé druhy spevov a prvé interpretačné praktiky? Kedy nastal historický prelom, keď sa ich signálna alebo magická funkcia preklopila, metamorfovala do úlohy vytvárania esteticky príjemných zvukov hudobných nástrojov znejúceho za sprievodu ľudského spevu? Za najstaršiu hudbu považujú hudobní historici zvyčajne hudbu mezopotámsku a egyptskú. Táto hudba bola hudbou kráľov, kňazov, básnikov, filozofov, znela predovšetkým v chráme alebo v palácoch. Z hľadiska jej postavenia na rebríčku v takomto spoločenskom systéme mala viac možností ako ostat' zaznamenaná, a to v porovnaní s hudbou obyčajného ľudu, ktorá aj v novodobých dejinách odolávala svojmu spútaniu z hľadiska akéhokoľvek rukou načrtnutého hmotného zaznamenania jej zvukových parametrov a zvukových štruktúr.

Úsvit ľudskej kultúry a zvukových prejavov, predchádzajúcich hudobným prejavom ako umeleckému a estetickému fenoménu, siaha teda až do ďalekej prehistórie ľudstva. Počiatočné zvukové prejavy človeka nie je možné potvrdiť pramenne, veľmi zriedkavo len organologicky (torzá hudobných nástrojov) či ikonograficky (vyobrazenia), keďže nemáme priame historické pramene, ide o zložitý bádateľský problém. Podľa najnovších výskumov prví ľudia žili už pred 1,8 miliónmi rokov, pričom neandertálsky človek (štvrtohory) si už tvoril vlastné pracovné nástroje, pochovával už svojich zosnulých. Táto kultúra sa dostala zo severnej Afriky cez južné Rusko do Európy. Nálezy spred 120 tisíc rokov už potvrdzujú existenciu a používanie nástrojov z pazúrika, primitívne čepele a pod. Pra-predkovia človeka z rodokmeňa hominidov sa aklimatizovali a adaptovali na meniace sa životné podmienky (klíma, ochladzovanie), ktoré mali vplyv aj na fyziologické ustrojenie a vývoj ľudskej rasy. *Larynx* (dychová trubica), ktorý slúžil prvotne na prívod vzduchu sa narovnávaním chôdze zdokonaľoval na **orgán fonácie**.²⁴

Najstaršie výklady o hudbe sú spájané s rôznymi *božstvami* (mýty, legendy), pričom sa hudobné prejavy opisujú ako niečo hotové, človeku dané, akoby človek hudbu nestvoril, iba ju objavil. Prvotný „spev“ sa podobal plaču, zavýjaniu, jankaniu či výskaniu, avšak považovať ho považovať za pra-melódiu nie je celkom adekvátne. Okrem neho existovali aj pokojné monotónne riekanky plynúce v mechanickom rytme. Keď určité nápevy získali pravidelný rytmus, plánovitý smer, prízvuk a pod., zrodil sa **obrad**. Pri obrade plač prechádzal do spevavého hlasu, čím sa stával organickým základom melódie, k tomu však ešte bola potrebná pamäť, teda až keď bol človek schopný improvizovaných 3-5 tónov po určitom čase zopakovať v ich organizácii a vzájomnom vzťahu, možno povedať, že zaspieval melódiu. Pri

²⁴ VEREŠ 2006, s. 9-13.

predátormi v prírode sa bránil komunikáciou, gestami, zvukovými signálmi, za účelom ich vyludzovania vznikali rôzne zvukové nástroje. Neskôr človek začína hľadať silnejšie zvukové zdroje na prenášanie dorozumievacích významov na väčšiu vzdialenosť (cca 90 minút chôdze): rôzne *pišťaly*, *nástroje ale i bubnové zdroje*, ktoré mohli mať výškové rozoznatelné zvuky (vysoké, stredné, hlboké). Za predzvesť hudby už možno považovať tzv. *krikové parlando*, *recitácie* či *deklamácie*, vyludzované zosilneným výdychom otvorených úst, kvílením, krikom a pod. Pri **tónovej bubnovej reči** už bola rozlišovacím znakom tónová výška, ide o „**prototónovú**“ komunikáciu.²⁸

Prvé hudobné nástroje (chrastidlá, kamienky, trubičky ako píšťalky a pod.) boli zrejme nájdene náhodne, to značí, že prehistorkický človek ich našiel hotové alebo ich vytvoril pri obrábaní hmoty za iným účelom. Niekedy sa mu daný zvuk mohol zapáčiť natoľko, že si ho chcel zapamätať prípadne mať možnosť znova ho vylúdiť a uchovať aj pre ďalšie príležitosti, teda identifikoval tento novoobjavený zámerne vylúdený zvuk ako „tón“. Jozef Hutter v citáte na začiatku kapitoly konštatuje, že počiatok hudby je určite estetickým problémom, čím závažne podporuje tézu o estetickom cítení a vnímaní pravekého človeka, ktorá sa zvyčajne dokladuje skôr hmotne, na pravekých artefaktoch, nálezoch, zdobení nádob, zbraní, keramike, šperkoch a pod.²⁹

Pri ďalšom zdokonaľovaní tohto (znejúceho) predmetu s cieľom vylepšiť jeho zvukové kvality už v princípe hovoríme o hudobnom nástroji v prípade, že jeho úlohou bolo vyludzovať tóny esteticky príjemné a žiaduce s jasným a jednoznačným zámerom. Aj u vtáčieho signálu, ktorý znel človeku zrejme príjemne, sa predpokladá, že mohol u jednotlivcov aktivizovať podvedomé „**protoestetické**“ **podnety**. Pra-hudba mala svoje spoločenské, magické, rituálne, signalizačné (varovanie pred nepriateľmi, identifikácia rodových kmeňov a pod.) funkcie, neslúžila iba pre zábavu a potešenie.

Čo sa týka materiálu hudby, predpokladá sa, že človek mladšej doby kamennej poznal už durový rad tónov, resp. kvintakord. Nález pravekého hudobného nástroja od Francois J. Fétisa (*poitierská píšťala*) má diery v pomeroch 1/2, 2/3 a 3/4, čím praveký človek získal tóny (aj keď nie v celkom čistom ladení) z prirodzeného radu čiastkových alikvotných tónov. Bronzová doba priniesla nástroje vytvorené z kovu, neskôr sa na nich objavili aj prvé kovové nátrubky. Z týchto rohov sa vyvinuli nástroje zo zväčšujúcim sa rozsahom tónov (*lur*), na ktorých bol kvintakord kultivovaný.

²⁸ VEREŠ 2006, s. 17-23.

²⁹ HUTTER 1943, s. 203.

LITERATÚRA

- ABRAHAM, Gerald. 2003. *Stručné dejiny hudby*. Bratislava: Hudobné centrum, 2003. 844 s. ISBN 80-88884-46-2.
- ALBRECHT, Ján. 1999. *Človek a umenie*. Bratislava : NHC, 1999. 570 s. ISBN 80-88884-13-6.
- BELIČOVÁ, Renáta. 2006. *Recepčná hudobná estetika. K pojmosloviu*. Nitra : Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2006. 99 s. ISBN 80-8094-070-3.
- BELIČOVÁ, Renáta - BURLAS, Ladislav. 2012. *Zvuk – problém hudobnej estetiky aj hudobnej pedagogiky*. Žilina : EIDS vyd. ŽU, 2012. 142 s. ISBN 978-80-554-0613-8.
- BUCHNER, Alexandr. 1956. *Hudební nástroje od pravěku k dnešku*. Praha : Orbis, 1956. 44 s.
- BUKOFZER, M. F. 1986. *Hudba v období baroka*. Bratislava: OPUS.
- BURLAS, Ladislav. 1978. *Formy a druhy hudobného umenia*. Bratislava: OPUS, 1978. 317 s.
- DANTO, Artur. 2003. *Zneužitie krásy. Estetika a pojem umenia*. Bratislava : Kalligram, 2003. 208 s. ISBN 978-80-8101-025-5.
- EGGEBRECHT, Hans Heinrich. 2001. *Hudba a krásno*. Praha: Nakl. Lidové noviny. 222 s. ISBN 80-7106-479-3.
- ELSCHEK, Oskár. 1984. *Hudobná veda súčasnosti*. Bratislava : VEDA vydavateľstvo SAV, 1984. 386 s.
- EINSTIEIN, A. 1989. *Hudba v období romantizmu*. Bratislava: Opus. 503 s. ISBN 80-7093-003-9.
- FILIP, Miroslav. 1997. *Súborné dielo I. Vývinové zákonitosti klasickej harmónie*. Bratislava : NHC, 1997. 313 s. ISBN 80-967799-5-8
- FUKAČ, Jiří – POLEDŇÁK, Ivan. 1981. *Hudba a její pojmoslovný systém*, Studie ČSAV č. 14. Praha: Akademie, 1981. 113 s.
- FUKAČ, Jiří. *Mýtus a skutečnost hudby*. Praha : Panton, 1989. 262 s. ISBN 80-7039-011-5
- FUKAČ, Jiří – POLEDŇÁK, Ivan. 2005. *Úvod do studia hudební vědy*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. 260 s. ISBN 80-244-1257-8.
- HOPPIN, Richard H. 2007. *Hudba stredoveku*. Bratislava: Hudobné centrum, 2007. 510 s. ISBN 978-80-88884-87-3.
- HRČKOVÁ, Nad'a. 2003. *Dejiny hudby I. Európsky stredovek*. Bratislava: Orman, 2003. 164 s. ISBN 80-968773-3-X.
- HRČKOVÁ, Nad'a. 2004. *Dejiny hudby II. Renesancia*. Bratislava: IKAR, 2004. 295 s. ISBN 80-551-0927-3.
- HRČKOVÁ, N. 2010. *Dejiny hudby V. Hudba 19. storočia*. Bratislava: IKAR. 464 s. ISBN 978-80-551245-3-7.
- HUTTER, Josef. 1943. *Hudební myšlení*. Praha: Dr. Václav Tomsa, 1943. 530 s.
- HUTTER, Josef. 1945. *Hudební nástroje*. Praha : František Novák, 1945. 174 s.
- JIRÁNEK, Jaroslav. 1996. *Hudební sémantika a sémiotika*. Olomouc : Vyd. UP v Olomouci, 1996. 139 s. ISBN 80-7067-649-3.
- KAČIC, Ladislav. 2008. *Dejiny hudby III. Barok*. Bratislava: IKAR, 2008. 383 s. ISBN 978-80-551-1510-8.
- KAČIC, Ladislav. 2012. *Dejinám treba predovšetkým rozumieť... (Rozhovor)*. In *Slovenská hudba XXXVIII*, 2012, č. 2, s. 211-216.
- KAJANOVÁ, Yveta 2010. *Postmoderna v hudbe*. Bratislava: FF UK. 198 s. ISBN 978-80-223-2802-9.

- KALAFUTOVÁ, Božena. 1999. Stručný náčrt podstaty a základných funkcií recepcie hudby. In *Acta Musicae Paedagogicae Univesitatis Pressoviensis*, zborník vedeckých prác členov KHv PF PU v Prešove. Prešov : Pedagogická fakulta PU Prešov, 1999. ISBN 80-88722-73-X, s. 9-20.
- KOPČÁKOVÁ, Slávka – DYTRTOVÁ, Kateřina. 2011. *Interpretácia hudobného a výtvarného diela*. Prešov: FF PU v Prešove, 2011. 197 s. ISBN 978-80-555-0397-4.
- KOPČÁKOVÁ, Slávka. 2013. *Vývoj hudobnoestetického myslenia na Slovensku v 20. storočí*. Prešov : FF PU, 2013. 303 s.
- KOUBA, J. 1988. *ABC hudebních slohů*. Praha: Supraphon, 1988.
- KRESÁNEK, Jozef. 1942 *Dejiny hudby*. Martin: Matica slovenská, 1942. 132 s.
- KRESÁNEK, Jozef. 1980. *Úvod do systematiky hudobnej vedy*. Bratislava : SPN, 1980. 263 s.
- KRESÁNEK, Jozef, 1981. *Hudobná historiografia*. Vysokoškolské skriptá. Bratislava : FF UK, 1981. 134 s.
- KRESÁNEK, Jozef. 2000. *Hudba a človek*. Bratislava : HC, 2000. 94 s. ISBN 80-88884-18-7.
- KŘUPKOVÁ, Lenka. 2006. *Studie ze života a díla Vítězslava Nováka* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 224 s. ISBN 80-244-1537-2.
- LENGOVÁ, Jana (Ed.) 2001. *Duchovná hudba v premenách času*. Zborník príspevkov z muzikologickej konferencie. Prešov: Súzvuk, 2001. ISBN 80-968600-2-X.
- MARTINÁKOVÁ, Zuzana. 2001b. Postmoderna – zrod novej, či zánik starej paradigmy? (I., II.) In *Hudobný život*. ISSN 1335-4140, 2001, roč. 33, č. 11 a č. 12, s. 30-33 a s. 34-37.
- MEDŇANSKÝ, Karol. 2010. *Poetika hudby 17. – 18. storočia*. Prešov: PU, 2010. 224 s. ISBN 978-80-555021-9-9.
- MICHELS, U. 2002. *Encyklopedický atlas hudby*. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-710623-8-3.
- MISTRÍK, Erich. 2007. *Estetický slovník*. Bratislava: IRIS, 2007. 250 s. ISBN 978-80-89256-08-2.
- MODR, Antonín. 1977. *Hudební nástroje*. Praha : Supraphon, 1977. 311 s.
- NETTL, Bruno et al. 2001. Music. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, Volume 17, Edited by Stanley Sadie. Second Edition. England, United States of America, New York : Oxford university Press, MacMillan Publishers, 2001. 947 s. ISBN-13 978-0-19-517067-2, s. 425-437.
- PETŐCZOVÁ, Janka. 2011. *Hudobný historik Richard Rybář v perspektíve jeho doby*. In: *Ad honorem Richard Rybář : zborník z muzikologickej konferencie Musicologica historica I. venovanej nedožitým 80. narodeninám Richarda Rybářa (1930-1989)*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2011, s. 9-20. ISBN 978-80-89135-28-8.
- PETŐCZOVÁ, Janka. 2010. *Hudobná historiografia*. In: PROCÍKOVÁ, Anna a kol. (eds.): *Encyclopaedia Beliana : slovenská všeobecná encyklopédia*. 6. zväzok. Bratislava : Encyklopedický ústav SAV, 2010. s. 280-281. ISBN 978-80-970350-0-6.
- POLÁK, Pavol. 1974. *Hudobnoestetické náhľady v 18. storočí. Od baroka ku klasicizmu*. Bratislava : VEDA SAV, 1974. 299 s.
- POLEDŇÁK, Ivan. 2006. *Hudba jako problém estetiky*. Praha : Karolinum a Univerzita Karlova, 2006. 287 s. ISBN 80-246-1215-1.
- RUŠČIN, Peter. 2001. *Dejiny európskej hudby od antiky po nástup hudobnej moderny*. Vysokoškolské učebné texty. Prešov: FHPV PU, 2001. 297 s. ISBN 80-806800-4-3.
- RYBARIČ, Richard. 1982. *Vývoj európskeho notopisu*. Bratislava : Opus, 1982. 222 s.
- RYBARIČ, Richard. 1984. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I*. Bratislava : Opus, 1984. 235 s.

- RYBARIČ, Richard. 1994. *Hudobná historiografia*. Prešov : Matúš Music, 1994. ISBN 80-67089-5-3. 169 s.
- SCHNIERER Miloš. 1995. *Spoločenské funkcie hudby*. České Budějovice : Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 1995. 145 s. ISBN 80-7040-123-0.
- SCHNIERER, Miloš. 1997. *Přehled dějin estetiky*. Brno – České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1997. 191 s. ISBN 80-7040-205-9.
- SZABOLCSI, Bence. 1962. *Dejiny hudby od praveku po koniec 19. storočia*. Bratislava: ŠHV, 1962. 452 s.
- ŠABÍK, Vincent. 2011. *Homo aestheticus. Človek estetický. Portréty estetikov*. Bratislava : Procom, 2011. 243 s. ISBN 978-80-85717-24-2
- ŠAFAŘÍK, J. 2002. *Dějiny hudby I*. Věrovany: Vyd. Jan Piszkievicz. ISBN 80-722012-6-3.
- ŠAFAŘÍK, J. 2006. *Dějiny hudby II*. Věrovany: Vyd. Jan Piszkievicz. ISBN 80-867681-6-3.
- ŠAFAŘÍK, J. 2006. *Dějiny hudby III*. Věrovany: Vyd. Jan Piszkievicz. ISBN 80-867681-7-1.
- ŠIŠKOVÁ, Ingeborg. 2011. *Dejiny hudby IV. Klasicismus*. Bratislava: IKAR. 357 s. ISBN 978-80-551-2778-1.
- TYLLNER, Lubomír. 2010. *Tradiční hudba. Hledání kořenů*. Praha: EÚ AVČR, 2010. 222 s. ISBN 978-80-87112-43-4.
- URBANCOVÁ, Hana (Ed.). 2013. *Musicologica Slovaca*, 2013, roč. 4 [30], č. 2. ISSN 1338-2594.
- VEREŠ, Jozef. 2006. O počiatočných zvukových prejavoch človeka. In: *Hudba – Integrácie – Interpretácie 10*. Zborník štúdií z medzinárodného pracovného seminára v Trenčianskych Tepliciach. Nitra: PF UKF, 2006. ISBN 80-8050-993-X, s. 9-29.
- VEREŠ, Jozef. 2013. Modalita ako nová kvalita hudobnej kultúry 20. storočia. In: *Hudba – Integrácie – Interpretácie 16*. Nitra: PF UKF, 2013. ISBN 978-80-558-0461-3, s. 11-44.
- VEYNE, Paul. 1998. *Ako písať o dejinách*. Bratislava: Chronos. 221 s. ISBN 80-967860-1-3.
- ZENKL, Luděk. 1990. *ABC hudebních forem*. Praha : Editio Supraphon, 1990. 256 s. ISBN 80-7058-174-3.
- ZENKL, Luděk. 1990. *ABC hudební nauky*. Praha : Editio Bärenreiter, 2003. 199 s. ISBN 80-86385-21-3.
- ZENKL, Luděk. 1990. *ABC hudebních forem*. Praha: Supraphon. 256 s. ISBN 80-7058-174-3.
- ZOLTAI, Dénes. 1983. *Dejiny hudobnej estetiky. Étos a afekt*. Bratislava : Opus, 1983. 249 s.